როსტომ მეფე

დ. კარიჭაშვილისა

გამოცემა

ზ. ჭიჭინაძისა

ტფილისი
სტამბა გრ. ჩარკვიანისა | Тип. Гр. Чарквіани
1894

როსტომ მეფე

1633-1658 წწ.

I.

დიდი უბედურებბ ეწია საქართველოს მეთხუთმეტე საუკუნის ნახევარში. იმ დროს, როდესაც ერთის მხრით ოსმალები, მეორე მხრით სპარსელები ცდილობდენ საქართველოს დაპატრონებოდენ, ის განაწილდა სამს სამეფოდ და ხუთს სამთავროდ. მაგრამ თვით განაწილება ისე საუბედურო არ იქნებოდა, ქართველს მეფეებს და მთავრებს რომ შეეგნოთ ქართველის ეროვნების ინტერესი, თანხმობით ეცხოვრათ ერთმანერთში და შეერთებულიყვენ ფედერატიკულის [1]) კავშირით საერთო გარეშე მტრების მოსაგერებლად. ამის მაგიერ ქართველმა მეფეებმა და მთავრებმა იწყეს ერთმანერთში ჯიბრი და მტრობა, ასე რომ ისინი ხშირად ერთმანეთის წინაამდეგ იწვევდენ გარეშე მტრებს. ამის დამნახავი სპარსელები და ოსმალები ეფრო გათამამდენ და უფრო ხშირად იწყეს საქართველოს არე-მარეში შემოსევა მის დასაპყრობლად. ქართველები კი ნაწილ-ნაწილ დაყოფილები, ერთმანეთის დაუ-

1) ფედერატიული კავშირი ჰქვიან ქვეყნების ისეთს კავშირს, როდესაც ერთად იგერებენ მტერს და ერთმანეთში მშვიდობიანად და თანხმობით არიან.

ხმარებლად იბრძოდენ და არ ემორჩილებოდენ მტერს. მაგრამ რას გააწყობდა ცალკე თვითოეული საქართველოს სამეფო ან სამთარო დიდის სპარსეთის და ოსმალეთის წინაამდეგ. ქართველები მთელს თავიანთ ძალღონეს დამოუკიდებლობის დაცვას ანდომებდენ და დრო და ძალა აღარ რჩებოდათ, ცხოვრების გასაუმჯობესებლად და გონების გასავითარებლად.

ცხადია, ასე არ იქნებოდა სქართველოს ერთობა ან

ფედერატიული კავშირი რომ დაეცვა. ქვეყნის გეოგრა-
ფიული მდებარეობა, ხალხის სიმამაცე და მხნეობა და
ცოტაოდენი პოლიტიკური გამჭრიახობა და მოხერხებუ-
ლობა მმართველებისა საკმარისნი იყვენ, რომ ქართველს
ერს დაეცვა დამოუკიდებლობა, მთიანი და ხეობიანი სა-
ქართველოს არე-მარე არ იყო ადვილი მტრის შემოსასევად.
ქართველებს თვით ბუნებრივს სიმამაცესთან მხნეობას აძ-
ლევდა ის გარემოება, რომ ისინი იცავდენ მტრის წინა-
ამდეგ თავიანთ სახლ-კარს, სამშობლოს და სარწმუნო-
ებას. საქართველოს მოსამზღვრე დიდი სახელმწიფოები
ერთმანერთის მტრები იყვენ სარწმუნოებრივ და პოლი-
ტიკურად. ამის გამო სქართველოს მმართველებს შე-
ეძლო ისე დაეჭირათ საქმე, რომ ერთ-ერთი თავიანთკენ
მიემხროთ და ამ ნაირად ორისგანვე დამოუკიდებელნი
დარჩენილიყვნენ.

მაგრამ იმის მაგივრად, რომ ქართველები მორიგე-
ბულყვენ ერთმანერთში საერთო მტრების მოსაგერებლად,
თვით მტრები მორიგდენ საქართველოს დასაპყრობლად.

– 5 –

ერთმანერთში ცილობის მოსასპობლად მათ საქართველო
ასე გაინაწილეს: აღმოსავლეთი საქართველო, ე. ი. ქარ-
თლი და კახეთი დაიჩემა სპარსეთმა, დასავლეთი საქარ-
თველო, ე. ი. იმერეთი, სამცხე, გურია, ოდიში და აბ-
ხაზეთი ოსმალეთმა. ამის შემდეგ მტრების მიზანი
უფრო ადვილი მისაღწევი შეიქნა. ერთმანერთთან ცილო-
ბისაგან თავისუფლებმა მთელი თავიანთი მეცადინეობა და-
ჩემებულის ქვეყნების დაპყრობას მიაქციეს. ქართველები
მაინც კიდევ მხნედ იყვენ და ჯიუტად ებრძოდენ მტრებს,
მაგრამ ეს ჯიუტობა ძვირად უჯდებოდა ქართველ ერს.
რაკი ერთხელვე განაწილებული საქართველოს ქვეყნები
ვეღარ შეერთდენ და ვერც მოახერხეს ფედერატიულის
კავშირის შეკვრა, ეროვნების არსებობის დასაცველად ისღა
დარჩა, რომ თვითოეული სამეფო და სამთავრო დამორ-
ჩილებოდა ძალას და ეცნო მტრის ზეხელმწიფება, რო-
მელიც მაინცა და მაინც ძალიან საძნელო არ იყო. ზე-
ხელმწიფება, რომელიც სპარსეთსა და ოსმალეთს უნდო-
და საქართველოს სამეფოებსა და სამთავროებზე მოეპო-
ვებინა, მდგომარეობდა იმაში, რომ ქართველები იმათთან
მოყვრულს ურთიერთობაში ყოფილიყვენ, ხანდახან მიშვე-
ლებოდენ მტრის წინაამდეგ და ეძლიათ მცირეოდენი
ხარჯი. სხვაფრივ ქართველებს უტოვებდენ სრულს ში-
ნაურს დამოუკიდებლობას და თავისუფლებას. ქართველე-
ბის მხრით ოსმალეთისა და სპარსეთის ზეხელმწიფების
უარყოფა მხოლოდ აბრაზებდა და ამძვინვარებდა მტრებს.
ქართველებს რომ ზეხელმწიფება დაეთმოთ ოსმალეთისა

ან სპარსეთისათვის და ამ ნაირად მოეპოებიათ მშვიდობა, უფრო სასარგებლო იქნებოდა ქვეყნისა და ერისათვის, ვიდრე გამუდმებული ქვეყნის მაზარალებელი და ერის ამომწყვეტი ბრძოლა სრულის დამოუკიდებლობისათვის. დროთა გამავლობაში მშვიდობიანად განვითარებულს და დასვენებულს ქართველს ერს უეჭველია შეხვდებოდა ისეთი შემთხვევა, როდესაც ადვილი იქნებოდა მტრის თავითგან მოშორება და სამუდამოდ მტრის უღლისგან გათავისუფლება. სპარსეთიც და ოსმალეთიც ხშირად ყოფილან იმნაირს კრიტიკულ მდგომარეობაში, რომლითაც შეეძლოთ ესარგებლათ ქართველებს.

ამნაირის პოლიტიკის მაგიერ ქართველი მეფე-მთავრები მეთექვსმეტე საუკუნის მეორე ნახევრითგან დაადგენ იმნაირს, რომელმაც უფრო ააღელვა მტრები და გაამძვინვარა მათ წინააღმდეგ. მათ მიმართეს შემწეობის სათხოვნელად შორეულს სახელმწიფოს, მართალია, ძლიერს, მაგრამ ისე დაშორებულს, რომ მისგან რამე საგრძნობელის შემწეობის მიღება მოსალოდნელი არ იყო. ქართველმა მეფეებმა და მთავრებმა სპარსებისა და ისმალების სიძულვილით რუსთ ხელმწიფეებს აუთქვეს მორჩილება, შეჰფიცეს ერთგულება და სცნეს მათი ზეხელმწიფება შემწეობის იმედით. ეს ამბავი რომ შეიტყეს სპარსელებმა და ოსმალებმა, საშინლად იწყინეს. საქართველოს რუსეთთან დაახლოვებაში მათ დიდი საშიშროება დაინახეს თავიანთ მომავლისთვის. ცხადი იყო მათთვის, რომ რუსეთი საქართველოს საშუალებით ფეხს მოიკიდებდა

მთელს კავკასიაში და შავსა და კასპიის ზღვებზედ. ამ მომავალის საშიშროების ასაცილებლად იმათ მოინდომეს მის მიზეზის მოსპობა. მათთვის ცხადი იყო, რომ საქართველოს მეფე-მთავარნი და თავადნი მანამდე არ შურიგდებოდენ სპარსეთისა და ოსმალეთის ზეხელმწიფებას, სანამ ისინი სარწმუნოებრივ არ შეეთვისებოდენ მათ. ამიტომ მათ საჭიროდ დაინახეს საქართველოში მაჰმადიანის მეფეებისა და მთავრების დაყენება, დიდკაცობის და მათ საშუალებით მთელის ხალხის გამაჰმადიანება.

ოსმალეთმა დაიწყო მით, რომ სამცხე დაიმორჩილა, მთავრის მაგიერ ფაშად დასვა გამაჰმადიანებული ათაბაგი და ძალით შუდგა სამცხის თავად აზნაურების გამაჰმადიანებას. ამის შემდეგ სამცხე სრულებით ჩამორჩა საქართველოს და შეუერთდა ოსმალეთს. სპარსეთმაც აგრეთვე მოინდომა ქართლსა და კახეთში მაჰმადიანის მეფეების დასმა და მათ საშუალებით თავად-აზნაურობის მიმხრობა. 1615 წ. შაჰ-აბაზ I შენოესია დიდის ჯარით კახეთსა და ქართლს, დაიმორჩილა ეს ქვეყნები და გადევნა მათ მეფეები. კახეთში თეიმურაზ I-ის მაგიერ მეფედ

დასვა მისი ბიძაშვილი იესე გიორგის ძე, ქართლში ლუარ-
საბ II-ის მაგიერ მის პაპის ძმისწული ბაგრატ დავი-
თის ძე, ორნივე მაჰმადიანები. სპარსეთის ყაენები დიდის
პატივისცემით იღებდენ თავის კარზე იმ ქართველს ბა-
ტონიშვილებს, რომლებიც მათთან გამოცხადდებოდენ. ისინი
უნიშნავდენ მათ ჯამაგირს, აძლევდენ დიდს თანამდებობას და
ჰპირდებოდენ საქართველოში გამეფებას, მხოლოდ ერთის
პირობით, რომ მაჰმადიანობა მიეღოთ აგრეთვე პატივით

ეპყრობოდენ დიდებულს ქართველს თავადებს, რომლებიც
მათთან მოვიდოდენ. ამნაირის მოპყრობის გამო მეჩვიდ-
მეტე საუკუნის დასაწყისში სპარსეთში ცხოვრებდენ ქარ-
თლის ბატონიშვილები ბაგრატ და ხოსრო დავითის
ძენი, თეიმურაზ ვახტანგის ძე და კახეთის ბატონიშვილი
იესე გიორგის ძე. ლუარსაბის შემდეგ მეფის ტახტის
კანონიერი მემკვიდრე იყო ბაგრატი, თეიმურაზის შემ-
დეგ იესე და ყაენმაც ისინი გაამეფა იმ იმედით, რომ
ისინი ერთგულად დაიცავდენ მის ზეხელმწიფებას. მაგრამ
ქართველებმა არ იყაბულეს მაჰმადიანის მეფეების დანი-
შვნა. კახელებმა იმავე წელიწადს გამოდევნეს იესე მეფე
და მიიწვიეს ისევ თეიმურაზ მეფე. ამის გამო შაჰ-
აბაზი შემოესია კახეთს მეორედ (1616 წ.), აიკლო
და ააოხრა ეს ქვეყანა, აჰყარა 100,000 ქართვე-
ლი და მათ ალაგას დაასახლა თათრები, ხოლო გამგე-
ბლად დასვა ფეიქარ-ხანი. კახელები არც ამისთანა სა-
მაგალითო სასჯელს შეუშინდენ. მათ კიდევ მიიწვიეს და
გაამეფეს თეიმურაზი. არა ერთხელ შემოესია კახეთს
სპარსეთის ჯარი და გადევნა თეიმურაზი, მაგრამ კახე-
ლები თავისას არ იშლიდენ და თეიმურაზს ამეფებდენ,
სპარსელები წამოვიდენ თუ არა ქართლში გამეფებულს
ბაგრატს და მის შემდეგ მის შვილს სვიმონს არც ქარ-
თლელები მორჩილებდენ და თეიმურაზს იწვევდენ მის მა-
გიერ. ბოლოს მოკლეს კიდეც სვიმონ მეფე და ქართლისა
და კახეთის მეფედ შეიქმნა თეიმურაზი (1629) წ. თვით
შაჰ აბაზის მოადგილე ყაენი შაჰ-სეფი, რომელიც მაშინ

ოსმალეთის წინაამდეგ ბრძოლაში იყო გართული, იძუ-
ლებული შეიქნა დაემტკიცებია თეიმურაზი ქართლისა და
კახეთის მეფედ.

ამ ნაირად გამეფებულს თეიმურაზს დიდის ხნით
განაწილებულს ქვეყნებში იმის მეტი აღარა დარჩენოდა-რა,
რომ მოემტკიცებია ქართლი და კახეთი, კარგი განწყო-
ბილება დაეჭირა ყაენთან და მშვიდობიანად ემეფნა თავის
სამეფოს საკეთილდღეოდ. მაგრამ ამის მაგიერ მან მო-
ინდომა სპარსეთის ჯავრის ამოყრა. თეიმურაზი მორიგ-

და ყარაბაღის ბეგლარბეგს დავით უნდილაძესთან, რომელიც ყაენს ემდუროდა პირადის შეურაცხებისათვის, მიიშველია იმერეთის, ოდიშის და სამცხის ჯარი და შეესია არეზის აქეთა სპარსეთის მაზრებს იმ დროს, როდესაც ყაენი ოსმალეთს ებრძოდა (1632 წ.). თეიმურაზმა აიკლო იქაურობა, დახოცა მრავალი სპარესელები და მდიდარის ალაფით დაბრუნდა უკანვე. ამ ნაირმა გალაშქრებამ არაფერი დააკლო-რა სპარსეთს და მხოლოდ ყაენი გააბრაზა. თეიმურაზს რომ ოსმალებთან კავშირი დაეჭირა და დაპყრობილს ქვეყნებში თავის მმართველები დაეყენებინა, როგორც ამას სომხის კათოლიკოზიც ურჩევდა, [1]) იქნება სპარსეთი შესუსტებულიყო და ქართლისა და კახეთის სამეფო გამაგრებულიყო. მაგრამ თეიმურაზი ასე არ მოიქცა, დასჯერდა მარტო ალაფს. ყაენმა კი ოსმალებთან ბრძოლა განაგრძო და, როდესაც საქმე გამოუკეთ-

[1]) გიორგიჯანიძე იხ. Histoire de la Gèorgie t. II., 1. I, p. 63).

და თეიმურაზს შემოუთვალა, რომ მისი მოღალატე ყარაბაღის ბეგლარბეგი დავით უნდილაძე მისთვის გაეგზავნა. თეიმურაზმა უნდილაძის გაგზავნაზე უარი უყო და სთხოვა რომ მიეტევებია მისთვის დანაშაული. მაშინ გაბრაზებულმა ყაენმა ქართლის მეფედ ხოსრო ბატონიშვილი დანიშნა, კახეთის გამგებლად სალიმ-ხანი. თეიმურაზის გასაძევებლად კი გამოგზავნა სპასალარი როსტომ სააკაძე ჯარითურთ (1633 წ.). [1])

II.

ხოსრო ბატონიშვილი იყო უკანონო შვილი დავით მეფისა, ძმა ბაგრატ VI დავით მეფის ქართლითგან გაძევების შემდეგ (1579 წ.) მისი შვილები ბაგრატ და ხოსრო სპარსეთს წავიდენ და იქ იზრდებოდენ ყაენების მფარველობის ქვეშ. ხოსრო ჭკვიანი და მოხერხებული კაცი იყო. შაჰ-აბაზ ყაენმა კარგად დააფასა ის და მისცა ისპაანის მოურაობა. 1624 წ. შაჰ-აბაზმა ხოსროც გამოგზავნა ქართლში სალაშქროდ, როგორც ერთი ჯარის უფროსთაგანი, ისახანის წინამძღოლობის ქვეშ აქითგან დაბრუნებულს 1625 წ. ყაენმა მისცა ყულარაღასობა, ე. ი. დანიშნა იმ ჯარის უფროსად, რომელიც ქართველის

[1]) თვლის 1634 წ., მაგრამ ჩვენ უფრო სარწმუნოდ მიგვაჩნია მუნჯი, რომელსაც ემოწმება როსტომ მეფის გუჯარიც, სადაც 1848 წ. იხსენიება მის მეფობის მეთექვსმეტე წლად (იხ. ქართული ქრისტ. ჩუბინოვისა 203 და H de la G t. II. B I. p. 498).

ტყვეებისგან შესდგებოდა [1]) 1628 წ., როდესაც შაჰ-აბაზის სიკვდილის შემდეგ სპარსეთში ჩამოვარდა შფოთი და ცილობა ტახტის დაჭერის გამო, ხოსრო ყულასაღა-სმა თავის ჯარის (ყულების) საშვალებით ყაენად დასვა შაჰ-აბაზის შვილის შვილი შაჰ-სეფი. ახალმა ყაენმა ძა-ლიან შეიყვარა ხოსრო, ემორჩილებოდა მის გავლენას და მამას შეიყვარა ხოსრო, ემორჩილებოდა მის გავლენას და მამას ეძახდა. ბოლოს მადლობა მით გადაუხადა, რომ ქართლის მეფედ დანიშნა. ამასთანავე გამოუცვალა სახელი და უწოდა როსტომ, რომლითაც ის შემდეგში იწოდებოდა. მაშინ როსტომი 67 წლის მოხუცებული იყო.

როსტომ სააკაძეს და როსტომ მეფეს თან წამო-ჰყვნენ ყველა ის ქართველი თავადები, რომლებიც სპარსეთ-ში ცხოვრობდენ. სპარსების ჯარი რომ ხუნანს მოვიდა, თეიმურაზი მუხრანში შეუდგა მის დასახვედრათ მზადებას და მიიწვია თავადები ჯარით. მაგრამ ბევრი არავინ მივიდა მასთამ. პირიქით, როსტომის გამეფება რომ გაიგეს, იმის მხარეზე გადავიდენ ბევრნი. მაშინ თეიმურაზი ცოლშვილით იმერეთის საზღვრისკენ წავიდა. სპარსელები მოვიდენ ტფილისს და როსტომი გამოაცხადეს მეფედ. სპასალარმა სააკაძემ 2,000 კაცი გაგზავნა თეიმურაზის წინააღმდეგ. თეიმურაზმა ამ ამბავზე იმერეთისკენ გასწია. სპარსელები დაეწიენ პერანგის მთაზე მის მოსამსახურეებს და წაართვეს ბარგი.

---

[1]) იხ. როსტომ მეფის გუჯარი ჩუბინობის ქრესტომა-ტია გვ. 198.

ტფილისითგან როსტომ მეფე და სპარსელები გორს მივიდენ და ოცის დღის გამავლობაში გორის ციხე შეაკეთეს. როსტომთან მოვიდენ ქართლის დიდებულები და მორჩილება გამოუცხადეს. მცირეოდენთან შორის რო-სტომთან არ გამოუცხადეს. მცირეოდენთა შორის რო-სტომთან არ გამოცხადდა ფარსადან ციციშვილიც. ამის გამო როსტომ სპასალარი შეესია საციციანოსა და დაუ-წყო აოხრება. როსტომ მეფემ რომ შეიტყო სპარსელების ბარბაროსული ქცევა, შეუთვალა როსტომ სპასალარს: „საქართველო ისედაც აოხრებულია და თქვენ რასღა აო-ხრებთო“. სპასალარსა და მეფეს შორის ამის გამო უთანხმოება ჩამოვარდა და ორთავე ყაენს მისწერეს ერთ-მანერთის წინაამდეგ. ყაენმა როსტომ სპასალარი დაიბარა და მის მაგიერ გამოგზავნა შირვანის ბეგლარბეგი. რო-სტომ სააკაძეს წასვლის შემდეგ ციციშვილი და სხვა თავადები მივიდენ როსტომ მეფესთან გორში და მორჩი-ლება გამოუცხადეს. 1)

ამნაირად გამეფდა როსტომ ქართლში. იმავე დროს კახეთში ხანად დაჯდა სელიმ-ხანი. როსტომის ხელმწიფების დასაცველად სპარსელებს ეჭირათ სამი ციხე: ტფილისისა, გორისა და სურამისა. ამას გარდა ყაენის ბრძანებით როსტომს ექვემდებარებოდენ ყაზახის, შამშადილოს და ლორის ხანები, რომელთაც მისთვის შემწეობა უნდა მიეცათ, როცა დასჭირდებოდა. პირადად როსტომი ძალიან მდიდარი იყო. გილანის ქალაქითგან ეძლე-

[1]) Chronique Gèorgienne p. 66.

ოდა წლიურად სამასი თუმანი; როგორც ისპაანის მოურავი, იღებდა შემოსავალს ამ ქალაქითგან, ხოლო თავის თანამდებობას ასრულებინებდა თავის დანიშნულს ვექილს. როსტომსვე ეკუთნოდა ფუშტუქუ და ხუინი და ჰყავდა 5000 კომლი თათარი ელი და ოიმასი ყმად. თუმცა როსტომი პატარაობითგანვე სპარსეთში იყო გაზდილი, იმას მაინც უყვარდა ქართველობა და დიდის პატივისცემით ეკიდებოდა ქრისტიანობას, ასე რომ ის მაჰმადიანი იყო გარეგნულად და არა ნამდვილის დაჯერებით. ქართველებისა და ქრისტიანობის სიყვარულთან ის აერთებდა სპარსეთის ერთგულებას და მაჰმადიანობის აღსარებას. ის ფიქრობდა, რომ მარტო მშვიდობიანი განწყობილება სპარსეთთან და ყაენის ზეხელმწიფების ერთგულება იყო ერთად ერთი საშვალება საქართველოს კეთილდღეობისა. დიდის ხნის გამავლობაში შენაძენმა გამოცდილებამ შეაგნებინა მას თუ რა უბედურება ხდებოდა საქართველოს ჯიუტობით და დაუდგომლობით. ამიტომაც მთელის მის მეფობის პოლიტიკა იყო სპარსეთის ზეხელმწიფების ერთგულება და სამეფოს შინაური აღორძინება. მაგრამ ქართველმა დიდებულმა თავადებმა არ იყაბულეს ასეთი მომართულება და წინაამდეგობა დაუწყეს როსტომ მეფეს, რომელმაც მთელი თავის მეფობა მათ დაწყნარებას და დამორჩილებას მოანდომა.

III.

ქართლში მოსვლის დროს როსტომს არ ჰყავდა ცოლშვილი. ვახუშტის მატიანის მოწმობით მოსვლისა-

თანავე მეფემ მოითხოვა ცოლად გორჯასპ აბაშიშვილის ასული ქეთევან. ქეთევანი უნდა მალე მომკვდარიყოს, რადგან 1634 წ. როსტომმა შეირთო ოდიშის მთავრის ლევან დადიანის და მარიამ, ცოლი სვიმონ გურიელისა, რომლისგანაც ის გაშორებული იყო. 1)

ამ ქორწინების შემდეგ იწყება ქართლში დიდებულის თავადების არეულობა და შფოთი. მეფის ურჩობის დაწყების ნიშანი მისცა დათუნა არაგვის ერისთავმა. რადგან მის ძმამ ზურაბ ერისთავმა მოკლა სვიმონ II, როსტომის ძმისწული, ყველას ეგონა, რომ როსტომი შურს იძიებდა დათუნა ერისთავზე. თვით ერისთავსაც შიში ჰქონდა და მუდამ ფრთხილობდა. მეფე რომ მარიამ დედოფლის მოსაყვანად წავიდა იმერეთის საზღვარზე, ისიც თან ახლდა. სურამში ყოფნის დროს ისე შეაშინეს დათუნა ერისთავი მოსალოდნელის განსაცდელით მეფის მხრით, რომ მან დატოვა მეფე და სურამითგან როსტომის დაუკითხავად თავის საერისთვოში წავიდა. როსტომ მეფეს ეწყინა ერისთავის საქციელი და ამ ნაირად მათ შორის ჩამოვარდა უკმაყოფილება. დათუნა ერისთავმა დაიწყო მოლაპარაკება სხვა თავადებთან და მიწერ-მოწერა გამართა თეიმურაზ მეფესთან, რომ მოქმედება დაეწყო როსტომის წინაამდეგ. როსტომ მეფემ

---

[1]) ვახუშტი თვლის 1634 წ., მაგრამ წინაამდეგს მოწმობენ ხონისა და ილორის ხატების ზედწარწერანი, სადაც გიორგი იმერეთის მეფის ტყვეობა, რომელიც მოხდა იმავე წელს, იხსენიება 1634 წ. (იხ. H. d. G. t. II. L. pp. 269 და 535)

შეუთვალა 1635 წ. მუხრანითგან ერისთავს, რომ ის ან მასთან მისულიყო, ან ყაენთან წასულიყო. თუ ერისთავი უარს იტყოდა, მეფე მზად იყო ჯარით საერისთვოში გასალაშქრებლად. ერისთავი იძულებული შეიქნა მეფესთან მისულიყო. მაგრამ ის მაინც ფრთხილად იყო, თუმცა როსტომმა კარგად მიიღო, ასე რომ სადილობის დროსაც კი მეფის სუფრაზე იაღაღს არ იხსნიდა. ამავე დროს მუხრანში შეიპყრეს თეიმურაზ მეფის კაცი, რომელსაც ერისთავთან მიწერილი წერილები უპოვეს. დათუნა ერისთავმა მოინდომა წერილების გამორთმევა, მაგრამ მეფის ბრძანებით არ დაანებეს. ერისთავი გაწირვეულდა და რამდენიმე კაცი დასჭრა ხანჯლით. მაშინ როსტომის ბრძანებით თოფი ესროლეს და მოჰკლეს ის. [1])

დათუნა ერისთავის შემდეგ არაგვი დაიჭირა მისმა ძმამ ზაალმა, რომელმაც აგრეთვე წინაამდეგობა და ურჩობა გამოუცხადა როსტომ მეფეს. როსტომი მის დასამორჩილებლად მუხრანითგან წავიდა ჯარით. ზაალ ერისთავმა შეჰკრა გზები თავის საერისთვოში და მოემზადა მოსაგერებლად. როსტომ მეფე მივიდა ბაზალეთს, ხოლო იქითგან გასული რომ ტყეში შევიდა, არაგველები, რომლებიც ჩასაფრებულნი იყვენ, დაეცენ მეფის ჯარის საბარგე ურმებს, დაამსხვრიეს ისინი და მით გზა შეჰკრეს. ვიდრე მეფის ჯარი დამსხვრეულს ურმებს მიალაგ-

---

[1]) Chren. Géor. P. 67; Giorgidj (H. d. G. t. II. I, I, p. 67).

მიალაგებდა და გზას გახსნიდა, არაგველები თოფს ესროდენ და დიდს ზარალს აძლევდენ. როსტომ მეფემ დაინახა, რომ ლაშქრობის გაგრძელება საზიანო იქნებოდა და უკანვე გამობრუნდა. საბურდიანოში გაიგო, რომ თეიმურაზ მეფე იმერეთითგან გადმოსულიყო ქართლში. ამის გამგე როსტომ მეფე თბილისს წავიდა. [1])

ზაალ ერისთავისა და სხვა თავადებისგან მიწვეულმა და წაქეზებულმა თეიმურაზ მეფემ როსტომის არაგვზე გალაშქრე კარგს შემთხვევად სცნო, რომ მის წინაამდეგ დაეწყო მოქმედება. იმერეთითგან გადმოვიდა ქართლს, ინახულა ვახტანგ მუხრან-ბატონი და იოთამ ამილახვარი და წავიდა კახეთს, სადაც უეჭველია, თავის მომხრეები იწვევდენ სელიმ ხანის წინაამდეგ თეიმურაზმა კახეთში შეკრიბა ჯარი და გადმოვიდა ქართლს, მივიდა მუხრანს და იქითგან წავიდა ქსნის საერისთვოში. თეიმურაზთან მოიყარეს თავი ზაალ არაგვის ერისთავმა, ვახტანგ მუხრან-ბატონმა და იოთამ ამილახვარმა. თეიმურაზ შეკრებილის ჯარით დაესხა გორს, მაგრამ ციხე ვერ აიღო. როსტომმა თავის წინაამდეგ შემდგარის კავშირის მოქმედება აცნობა ყაენს, მაგრამ მისგან არაფერი შემწეობა მოუვიდა რა, რადგან თითონაც გაჭირებულს მდგომარეობაში იყო ოსმალეთთან ბრძოლის გამო. მაშონ როსტომ მეფემ შეჰკრიბა სომხით-საბარათიანოს ჯარი და მივიდა გორს. ქართლითგანაც მიიწვია ჯარი. თეიმურაზ მეფე და მისი

[1]) Georgidj. (H. d, G. t. II, I, I, p. 68.)

მოკავშირე თავადები წამოვიდენ იკორთითგან და შეებრძოლენ გორის ახლო. კარგა ხანს გამარჯვება სადავო იყო ორისავე მხრით. ბოლოს როსტომმა აჯობა და მისი მოწინაამდეგეები უკან დაბრუნდენ იკორთის მთისკენ. თეიმურაზი და თავადები არაგვის საერისთავოში მივიდენ. როსტომი ტფილისს ჩავიდა. [1])

ამნაირად როსტომ მეფეს პირველისავე წლებითგან წინაამდეგობა დაუწყეს ქართლის უმძლავრესმა თავადებმა: არაგვის ერისთავმა, ქსნის ერისთავმა, მუხრა-ბატონმა და ამილახვარმა. ცხადია, ამათ ყველაზე ნაკლებ იამებოდათ იმისთანა მეფე, რომელიც იცავდა მეფურს უფლებას და ცდილობდა წესიერება დაემყარებინა. როსტომი პირად მდიდარი და სპარსეთის ჯარზე დამყარებული არ თთმენდა ქართლის დიდებულების თავნებობას და მათგანაც მორჩილებას ითხოვდა. თავნებობას მიჩვეულს დიდებულებს

შსძულდათ სამართლიანი და მათგან დამოუკიდებელი მეფე როსტომი და ამიტომაც მოინდომეს თეიმურაზ მეფის ხელახლად გამეფება.

თეიმურაზ მეფემ, ძალით რომ ვერას გახდა როსტომის წინაამდეგ, კიდევ რუსთ ხელმწიფეს მიმართა შემწეობისთვის. 1635 წ. ენკენისთვეში გაგზანა რუსეთს მოციქულდ ნიკიფორე მიტროპოლიტი და გაატანა წერილი რუსთ ხელმწიფესთან, რომელსაც სთხოვდა მფარველობას და მაშველის ჯარის გაგზავნას. [2]) ამას

[1]) იქვე.

[2]) Переп. грузин. царей русск. госуд. ст. 28.

შემდეგ თავის მეცადინეობა კახეთის დაჭერას მიაპყრო 1636 წ. არაგვისა და ქსნის ერისთავების დახმარებით შევიდა კახეთს, გაამია ხანი და დააჭირა ქვეყანა. ეს ამბავი როსტომმა ყაენს შეატყობინა. შაჰ-სეფიმ ასე შემოუთვალა როსტომს: „რაკი წრეულ ჩვენ თითონ არ მოგვიხდა მოსვლა, ვუბძანეთ ადირბეჟანის ჯარს, რომ შემოგიერთდეს შენ; ააოხრე ყველაფერი, რაც შენ გეურჩება და შენ წინაამდეგ არის". ამ მოწერილობისამებრ როსტომ მეფემ გაილაშქრა კახეთზე. თეიმურაზ მეფე შეშინდა და როსტომს მოციქული მიუგზავნა, რომ შერიგებოდა და ყაენთან ეშუამდგომლა მის შეწყნარებისათვის. ამასთან დაჰპირდა ყაენთან თავის ასულის თინათინის გაგზავნას. როსტომმა ყაენს აცნობა თეიმურაზის თხოვნა. ყაენმა არჩია თეიმურაზთან მორიგება, რადგან იმ დროს ოსმალთაგან შევიწროებული იყო, დაამტკიცა კახეთის მეფედ და გამოუგზანა 1000 თუმანი.

1637 წ. შაჰ-სეფიმ გაიმარჯვა ოსმალებზე და უკანვე წაართვა ერევანი. ყაენის მინდობილობით როსტომმა გაილაშქრა სამცხეში ოსმალების წინაამდეგ. ყაენმა ამ ლაშქრობისათვის როსტომს აჩუქა 2000 თუმანი. [1]) სპარსელების გამარჯვებას მოჰყვა მორიგება ოსმალებთან. ამ მორიგებას ერთის მუხლის ძალით ხელ-ახლად საქართველო ორად იქნა განაწილებული: აღმოსავლეთი სპარსეთისთვის, დასავლეთი ოსმალეთისთვის.

[1]) Chronique Géorgienne p. 68.

რამდენად გაზვიადებული იყო ქართლის თავადების თავნებობა, ეს სჩანს იმ ამბითგან, რომელიც მოხდა 1637 წ., როდესაც ცოტა გაწყდა, რომ ომი არ გაიმართა ორს დასად გაყოფილთ ქართლის თავადთა შორის. ნოდარ ციციშვილი და იესე ქსნის ერისთავი დავობდენ სოფლის

კარალეთის გამო; მშვიდობიანად ვერ მორიგდენ და, იმის მაგიერ რომ მეფის სიმართლისთვის მიენდოთ საქმის გარჩევა, მზათ იყვენ თავიანთ უფლება იარაღით დაეცვათ. ციციშვილს ქომაგობდა ზაალ არაგვის ერისთავი, ქსნის ერისთავს იოთამ ამილახვარი, იესე ერისთავი და იოთამ ამილახვარი თავიანთ ჯარით გორს ზევით იდგენნ, ციციშვილი თავის ჯარით გორს ქვეით იდგა და უცდიდა არაგვის ერისთავის ჯარს. ამნაირად შუა-ქართლში მზად იყო ატეხილი თავადების ომი იმ დროს, როდესაც ტფილისში მეფე იჯდა. როსტომ მეფემ არ შეიწყნარა ასეთი თავნებობა და ჩაერია მოწინაამდეგეთა შუა: კარალეთი აკუთნა ციციშვილს, ხოლო ქსნის ერისთავს და ამილახვარს უბრძანა დაწყნარებულიყვენ. ისინი რომ არ დამორჩილდენ, როსტომ მეფე შევიდა საამილახვროსა და ქსნის საერისთავოში, შეიპყრა ამილახვრის და ქსნის ერისთავის ცოლშვილი, წაართვა მამული და მისცა სხვებს: საერისთვო ელიზბერ ერისთავს, საამილახვრო ბეჟან ამილახვარს. იასე ერისთავი და იოთამ ამილახვარი კახეთს გაიქცენ თეიმურაზ მეფესთან. კახეთითგან ამ თავადებმა გამოუგზავნეს მარიამ დედოფალს თხოვნა, რომ ეშუამდგომლა მეფესთან, გაეგზავნა მათთან მათი ცოლ-

შვილნი, რომლებიც გორის ციხეში იყვენ. მარიამ დედოფლის შუამდგომლობით როსტომმა აასრულა მათი თხოვნა. პატარა ხანს უკან როსტომ მეფემ თვით იოთამ ამილახვარსაც აპატივა დანაშაული და მამული დაუბრუნა მის დედის თხოვნით. იესე ერისთავი კი სპარსეთს წავიდა, და იქ მოკლულ იქნა თავის პირადის მტრებისგან [1]).

IV.

როსტომ მეფეს არც მარიამისგან გაუჩნდა შვილი. თავადებმა ამის გამო ურჩიეს რომ ეშვილნა იმერეთის მეფის გიორგის შვილი მამუკა. გიორგიჯანიძის თქმით, მათ ასე დაასაბუთეს თავიანთი რჩევა: „ამისთვის საქართველო არ წყნარდებისო, რომ შვილი, ძმა და ახლო ნათესავნი არა გყვანანო და თქვენს საბოლოს არა ხედვენო; მამუკა ბატონიშვილი იშვილეთ და თქვენც მოისვენეთ და საქართველოც მოასვენეთო; თქვენს უკან იმას ვაბატონებთო“. როსტომ მეფემ ეს რჩევა დაიჯერა და მამუკა ბატონიშვილი მიიწვია. მამუკა გამოჩენილი ვაჟკაცი იყო თავის მამაცობით. იმერეთითგან ლევან დადიანის მძლავრობით გამოძევებული ახალციხეში ცხოვრობდა. როსტომის თხოვნით ის მოვიდა ახლციხითგან თავის ამალით და როსტომმა დიდის ამბით იშვილა. [2])

---

[1]) H. d. G. t. II. I. I. p. 70.

[2]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართლის ცხოვ. ტ II. გვ. 517)

როსტომის მოწინაამდეგეებმა მამუკას თავიანთკენ მიმხრობა მოინდომეს. მას აუთქვეს გამეფება, თუ როსტომი მოკლულ იქნებოდა. ამ აზრით გამართეს კიდეც შეთქმულობა. სასახლის აბანოში მოღალატეები ჩაუსხს, რომ მეფე მოჰკლათ, როცა შევიდოდა საბანებლად. მაგრმ ეს შეთქმულობა გაცრუვდა, რადგან მოღალატეებმა აბანოში შესული ერთი მერიქიფეთ-უსუცესის ყმა სიბნელეში მეფედ მიიღეს და დასჭრეს. ხმაზე რომ გაიგეს თავიანთი შეცდომილება, შეშინებულები მტკვარმი ჩაცვივდენ და ცურვით გავიდენ მეორე ნაპირას. მეფემ რომ შეიტყო მომხდარი ამბავი, მიხვდა, რომ შეთქმულობა ყოფილა მის წინაამდეგ, მაგრამ იმ ხანად არაფერი თქვა რა, მხოლოდ ოცის დღის შემდეგ სომანეთის ჭალაში მყოფს მამუკას გაუგზანა ათი ათასი მარჩილი და შეუთვალა: „ყაენისგან მერიდების, რომ კარზე არ გიხმონო, ჩემგან საფიცარი გაქვთ, რომ თქვენი უნებური არა გაკადრო რაო, ხოლო თქეენც მოგეხსენებათ, ყაენის უარი არ შეგვიძლიანო. ისრევე ახალციხეს მიბრძანდით და რაც ხელით გამოგვივა, აქიდამაც მოგიმართავთ ხელსაო". მამუკა ბატონიშვილი, რომელიც, როგორც სჩანს, რეულა შეთქმულობაში, აიყარა თავის მხლებლებით და წავიდა ახალციხეს. [1]) ჩეენის აზრით ეს ამბავი ურდა მომხდარიყო 1638-1640 წლებში.

შეთქმულობით რომ ვერას გახდენ, ქართლის თავა-

[1]) იქვე გვ. 517 და 518.

დებმა გადაწყვიტეს როსტომის წინაამდეგ კიდევ იარაღის აღება. ამ მეორე აჯანყების მოთავენი იყვენ: ზაალ არაგვის ერისთავი, იოთამ ამილახვარი, ნოდარ ციციშვილი და ევდემოზ კათოლიკოზი. 1641 წ. შეითქვენ, რომ მტკვრის მარჯვნივ ნოდარ ციციშვილს შეეკრიბა ჯარი, მარცხნივ ზაალ ერისთავს და იოთამ ამილახვარს. თეიმურაზ მეფეც თავის ჯარით უნდა მისულიყო მცხეთას, სადაც მას შეუერთდებოდენ აჯანყებული თავადები. ნოდარ ციციშვილი ცდილობდა
თავისკენ მიემხრო ყველა გამოღმა ქართლის თავადები და ვინც არ მიემხრობოდა, მამულს ურბევდა. ამნაირის მოქმედებით იმან შეკრიბა საციციანოს და სხვა კუთხეების ჯარი და დადგა ხოვლეში. ციციშვილს არ მიუდგა სხვათა შორის იორამ საკაძე, გიორგი მოურავის შვილი, რომელიც როსტომ მეფემ აზრუმითგან მოიყვანა და მამისეულს მამულს დააპატრონა. იორამ საკაძემ აცნობა მეფეს ციცი-

შვილის ამხედრება და ერისთავისა და ამილახვარის განძრხვა მასთან შეერთებისა. რა წამსაც როსტომმა ეს ამბავი შეიტყო, მაშინვე მისწერა სააკაძეს ტფილისითგან: „რა წამსაც ეს წიგნი მოგივიდეს, ფიცხლავ გზები შეჰკარ, რომ აქითგან მიმავალი კაცი იქით არ გაუშვან და, ღვთის შეწევნით, ამაღამ ერთგან შევიყრებით“. მეფემ ბრძანება გასცა, რომ ქალაქის მცხოვრებლები სალაშქროდ მომზადებულიყვენ და ამავე საღამოს მცხეთაში შეკრებილიყვენ. საღამოზე თვით მეფეც მივიდა მცხეთას და დახედა შეყრილს ჯარს, შემდეგ სწრაფად წავიდა კავთისხევისაკენ. აქ მეფეს მიეგება იორამ სააკაძე თავის ჯარით.

– 23 –

დილით მეფის ჯარი სოფლის ბოლოზე იყო კიდეც როსტომმა ჯარი საომრად მოამზადა. მეფეს ურჩიეს, რომ ციციშვილს დასხმოდა მოულოდნელად, მაგრამ მან არა ქნა და დააძახებინა ქანარები, რომ ციციშვილსაც შეეტყო მეფის მიახლოვება. როსტომმა იმდენი ხანი მოიცადა, ვიდრე მის მოწინაამდეგენიც არ მოემზადენ საომრად. მაშინ მეფემ უბრძანა ჯარს ომის დაწყება. ნოდარ ციციშვილმა პირად არ მიიღო ბრძოლაში მონაწილეობა და კერის ციხეში გამაგრდა. მის მაგიერ იბრძოდენ მეფის წინაამდეგ იმერელი თავადები ჩხეიძეები, რომლებიც მამუკა ბატონიშვილს მოჰყვენ ქართლში და იქვე დარჩენ მის წასვლის შემდეგაც. ბრძოლაში მეფემ გაიმარჯვა და დაჭრილი ჩხეიძეები მხარ-წაკრულები მიართვეს მას. როსტომმა ბრძანა მათთვის მკლავები გაეხსნათ და გორს წაეყვანათ, რომ იქ მათთვის ტანისამოსი გამოეცვალათ, ქვეშაგები და ზედსაფენი მიეცათ და კარგის პატივით ხელი შეეწყოთ. ბრძანება გასცა აგრეთვე რომ გაქცეულთ არავინ გამოსდევნებოდა და ვისაც ტყვე დაეჭირა, გაეშვა. როსტომ მეფე მეორე დღეს გორს მივიდა.

საზოგადოდ ლმობიერი როსტომი ამ შემთხვევაში მკაცრად მოექცა მხოლოდ დედოფლის სალთხუცესს ქაიხოსრო ბარათაშვილს, რომელსაც აჯანყებულებთან ჰქონოდა კავშირი. გორითგან გაგზანა ტფილისს ჩაფარი ბრძანებით, რომ ბარათაშვილი დაეჭირათ და ციხითგან გადმოეგდოთ კლდეზე. იმის შვილებიც დააჭერინა და გორის ციხეში დაამწყვდევინა. [2])

---

[1]) იქვე გვ. 519-520. [2]) იქვე გვ. 520.

– 24 –

გორითგანვე როსტომ მეფემ ბოქაულთ ხუცესს ელიზბარ დავითიშვილს გაატანა ჩხეიძეები ყაენთან, რომელსაც ამნაირი არზა მისწერა: „ქართველნი ჩემის უშვილობისა და უნათესავობისთვის ურჩობენ და ავკაცობენ,

რადგან ჩემს საბოლოოს ვერა ხედავენ. ჩემს ბიძაშვილს თეიმურაზს სამი შვილი ჰყავს და რომელსაც პაპიჩემის ლუარსაბის სახელი ჰქვიან, ის გვიბოძეთ, რომ ჩვენ უკან ქართველთ საბატონოდ ეგულებოდეთ“. ამის შემდეგ შეუდგა მეცადინობას ნოდარ ციციშვილი შეეპყრო. ეს გამაგრდა ზოვრეთის ციხეში. როსტომ მეფემ გორის ციხითგან წაიღო ზარბაზნები და დაუწყო სროლა ციხეს, მაგრამ, ქვითკირს რომ ვერა დააკლო-რა, ალყა შემოარტყა. მეფე ადგა ციხეს 1642 წ. 6 იანვრამდე. შეწუხებულმა მეციხოვნეებმა მოინდომეს ციციშვილის ნების წინაამდეგ ციხის დანებება. მაშინ ციციშვილმა თავის დედა მიუგზავნა როსტომს სახვეწრად, რომ ის გაეშვა ციხითგან თავისუფლად და მიეცა გზა სამცხეში წასასვლელად. მეფემ ციციშვილის დედა, კახეთის ბატონიშვილი, დიდის პატივით მიიღო და შეიწყნარა მის სათხოვარი: ნებს მისცა ნოდარ ციციშვილს სადაც უნდა წასულიყო თავის მხლებლებით და ქონებით, ამას გარდა თითონვე ათხოვა ცხენები და ჯორები, რომ ზოვრეთითგან ახალციხემდე ბარგი წაეღო. უარი უყო მხოლოდ პირად ნახვაზე, რომელსც ციციშვილი სთხოვდა [1])

---

[1]) იქვე გვ. 520-521.

V

როსტომის მოწინაამდეგენი მაინც არ დაწყნარდენ და მის წინაამდეგ მოქმედებენ. იმათ ჰქონდათ განუწყვეტელი მისვლა-მოსვლა თეიმურაზ მეფესთან და კახეთში აწყობდენ არეულობის საქმეს. თეიმურაზ მეფეს ძალიან უნდოდა როსტომის განდევნა და ქართლის შეერთება. ამ მიზნის მისაღწევად ყოველს საშუალებას ხმარობდა: ერთის მხრით რუსთხელმწიფეს შეჰფიცა ქვეშევრდომობა, მეორე მხრით სპარსეთის ყაენს შეურიგდა და ქართლის მთავადებსა და მცხოვრებლებს იმხრობდა. მაგრამ რუსეთის იმედი იმას არ უმართლდებოდა ისე, როგორც თითონ უნდოდა. 1639 წ. გაგზავნილი მოციქული ნიკიფორე მიტროპოლიტი დაბრუნდა რუსეთითგან 1642 წ. მარიამობისთვეში. მას თან მოჰყვენ რუსის მოციქულები მიშეცკი და კლიუჩარევი. რესთ ხელმწიფეს უარი შემოეთვალა თეიმურაზის სათხოვარზედ და მხოლოდ 20,000 ტალერი და 2,220 მანეთის სიასამური გამოეგზანა. ამავე დროს, ენკენისთვეში, მოვიდა თეიმურაზთან ყაენის მოციქული, რომელმაც მოუტანა საჩუქრები ახლად გახელმწიფებულის შაჰ-აბაზ II-ისგან.

ყაენის მოციქულებს მინდობილი ჰქონდათი თეიმურაზთან მოელაპარაკნათ, რომ რუსეთზე ხელი აეღო [1]) და როსტომ მეფის წინაამდეგ მოქმედებისთვის თავი დაენებებინა.

[1]) Переп. стр. LI-LIII.

თეიმურაზმა ყაენის მოციქულს მისცა აღთქმა, რომ შეასრულებდა ყაენის სურვილს და როსტომს არ გაუწევდა წინაამდეგობას. [1]) მაგრამ ეს დაპირება ტყუილი იყო თეიმურაზის მხრით, რადგან როსტომის მტრობისთვის იმას არ დაუნებებია თავი. პირიქით, ქართლის თავდებმა ზაალ არაგვის ერისთავმა, ელიზბარ ქსნის ერისთავმა და იოთამ ამილახვარმა თეიმურაზ მეფესთან ერთად გადაწყვიტეს ამავე წელს როსტომის წინაამდეგ აჯანყება.

1642 წ. 24 ქრისტეშობისთვეს შეიტყო როსტომ მეფემ, რომ მას მოწინაამდეგე თავადები ერთად შეყრილიყვენ ახალგორში, სადც ჯარს კრებდენ და უცდიდენ თეიმურაზის მისვლას საფურცლეში. ამ ამბის გაგონებაზე როსტომმა მაშინვე ბძანება გასცა, რომ ლაშქარი მცხეთაში შეკრებილიყო მზის ჩასვლამდის. ამასთან მუხრან ბატონს ვახტანგს მისწერა: „შენის ლაშქრით მზად დამხვდი, ღვთის შეწევნით ამაღამ მანდ მოვალო". როსტომ მეფე მცხეთას რომ მივიდა, ლაშქარი მზად დახვდა. მუხრანითგან მეფემ შეუსვენებლად ჩქარის ნაბიჯით წაიყვანა ჯარი ახალგორს და დილაადრიან შობა დღეს თავს დაესხა ლოცვაზე მდგარს თავას მტრებს. ამათ ეჭვიც არ ჰქონდათ, რომ როსტომ მეფე თავს დაესხმოდათ. ზარდაცემულები მაშინვე გაიქცენ, ვისაც როგორ შეეძლო. მათი სამზადისი მეფის ლაშქარს დარჩა. მეფე

[1]) Moundji (იხ. H. d. G. t. II, I. I. p. 500

იმ დღეს ახალგორს დარჩა, მეორე დღეს დატყვევებულები გაათავისუფლა, ხოლო თითონ გორს წავიდა.

იმ ზამთარს (1643) როსტომის გორში ყოფნის დროს, სპრსეთითგან მოვიდა ელიზბარ დავითიშვილი, რომელსაც შაჰ-აბაზ II-ემ გჯაო5ტ5ნპ ლუარსაბ ბატონიშვილი. ყაენი სწერდა: „შენის ბიძაშვილის თეიმურაზის შვილი შენთვის შვილად გეთხოვნა. გამოგვიგზავნია და ქართველთათვის გვიბძანებია, რომ უფლისწულად და თქვენ შვილად მიაჩნდეთ და თქვენ უკან ქართლის მეფობა მაგისთვის მოგვიციაო“. ეს ამბავი ეწყინათ თეიმურაზ მეფის მომხრეებს, რომელთაც მით უფრო ჰქონდათ იმედი თეიმურაზის ქართლში გამეფებისა, რომ როსტომს მემკვიდრე არა ჰყავდა. ქართლის მეფობას ცდილობდა აგრეთვე გიორგი გოჩაშვილი, ბაგრატიონის გვარისა. ლუარსაბ ბატონიშვილის მემკვიდრედ დანიშვნამ უფრო მკვიდრად შეუკავშირა როსტომის მო-

წინაანდეგენი. ისინი შეუდგენ შეთქმულობის გამართვას. უმთავრესი მოსაქმენი იყვენ: გიორგი გოჩაშვილი, რევაზ ბარათაშვილი, ყორსმაზ სომხითის მელიქი და ევდემოზ კათოლიკოსი (დიასამიძე [1]).

1644 წ., როდესაც როსტომ მეფე ცხირეთში იდგა, შემთქმელება დააწყესს, რომ თეიმურაზ მეფე მეტეხს მისულიყო მცირეოდენის ჯარით და, როცა6 როსტომი თეიმურაზს შეეტაკებოდა, უნდა მაშინ მოეკლათ ღალატით და გაევრცელებინათ ხმა, რომ ომში მოკვდაო. მაგრამ ეს

[1]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართ. ცხოვ. ტ. II, გვ. 522).

შეთქმულობა ყორსმაზ მელიქმა როსტომ მეფეს შეატყობინა და საქმე სულ ჩაიშალა. როდესაც თეიმურაზი მეტეხს მივიდა, როსტომი გორისკეს წავიდა, თეიმურაზ მეფე უკანვე დაბრუნდა, ხოლო შემთქმელები, რომელთაც ყორსმაზის ღალატი არ იცოდენ, არხეინად მივიდენ გორს როსტომ მეფესთან. როსტომ მეფემ ევდემოზ კათოლიკოზი, გიორგი გოჩაშვილი დაა ზურაბ სააკაძე დააჭერინა. რევაზ ბარათაშვილმა კახეთს გაქცევა მოასწრო. ევდემოზ კათოლიკოზი ტფილისის ციხითგან გადმოაგდებინა, გიორგი გოჩაშვილს და ზურაბ სააკაძეს-კი თავლები დაათხრევინა; დაესხა იოთამ ამილახვარს, შეპყრობილი ჰგვემა და ფიცით გაუშვა, ხოლო ციხე ცხვილოსი შეუმუსრა. ზაალ ერისთავი და ბევრი სხვები მის მიწინაამდეგეთაგანნი იძულებულები ეყვენ კახეთს გადახვეწილიყვენ. [1]

შემდეგ როსტომ მეფემ გაილაშქრა კახეთში თეიმურაზის დასასჯელად. მათ შორის ომი მოხდა მაღაროში და როსტომი დამარცხებული უკანვე დაბრუნდა. მაშინ როსტომმა გაგზანა ყაენთან კაცი და შეატყობინა რაც მოხდა. შაჰ-აბაზმა უბრძანა ადამ-სულთან ენდრონიკაშვილს, როსტომ მეფის დისწულს, წასულიყო ქართლს ადირბეჟანის, შირვანის, ერევნის და ყარაბაღის ბეგლარბეგებით, რომ „ვინც როსტომის ურჩი და მაწყინარია შუადამ ამოიღოს და ბატონი თეიმურაზ გააძიოს“. [2])

ადამ ენდრონიკაშვილი მოვიდა ქართლს 1645 წ.

[1]) იქვე. [2]) იქვე.

როსტომ მეფე და ადამ-სულთანი რომ კახეთს შევიდენ, თეიმურაზმა უკან დაიხია და კახეთი მათ დარჩათ. მაშინ კათოლიკოზმა (ქრისტეფორე უდურბეგაშვილმა) და ეპისკოპოზებმა სთხოვეს როსტომ მეფეს, რომ მორიგებულიყო თეიმურაზთან ორის წლის ვადით, რის გამავალობაშიაც ისინი უნდა შერიგებულიყვენ საბოლოოდ.

წინდად თეიმურაზმა როსტომ მეფეს დაუთმო თავის მხრით ორი სოფელი: გავაზი და კისისხევი. [1]) აგრეთვე მიმარ-
თეს როსტომ მეფეს სინანულით და შენდობის თხოვნით თავადებმა. ზურაბ ერისთავმა და ნოდარ ციციშვილმა მიუგზავნეს სახვეწრად ანახანუმ ჩხეიძის ცოლი, რო-
მელიც იყო ნოდარ ციციშვილის და, ხოლო ერისთა-
ვისა სიდედრი. ანახანუმი მივიდა როსტომთან და სთხოვა, რომ შეეწყალებინა ერისთავი და ციციშვილი, რომელნიც მზად იყვენ მისულიყვენ მეფესთან და მორჩილება გამო-
ეცხადებინათ. ანახანუმმა ამ თხოვნას დაურთო თხოვნა თავის შვილების, მაზლისა და მაზლის წულის დაბრუნე-
ბის შესახებ სპარსეთითგან. როსტომმა მოწყალებით მიიღო ჩხეიძის ცოლი და ასეთი პასუხი მისცა: „თუ ერისთავი ყაენის კარს წავა, შემოვირიგებო, ყაენის კარითგან ისევ მალე მოვიყვან და შვილებსაც მოგის-
ხმევინებო. საციციანოსაც ნოდარ მივსცემო და ერის-
თავსაც, რაც ქართლში მამული ჰქონებია, დავუბრუნებ და ყაენისგან სოფლებსაც ვუშოვნიო“. ამ პასუხის შემდეგ

[1] Chronique Géorginne p. 69.

ერისთვი მივიდა მეფესთან. მეფემ კარგად მიიღო, დაუ-
ბრუნა თავის ნაქონები მამული და საერისთვოში გაის-
ტუმრა. აგრეთვე მივიდა მეფესთან ნოდარ ციციშვილი. როსტომმა იმასაც დაუბრუნა საციციანო. რაკი ამ ნაირად მორიგებით გაათავა საქმე თეიმურაზსა და ურჩს თავადებ-
თან, როსტომმა იშუამდგომლა ყაენთან, რომ ისინი შე-
ეწყნარებინა და სპრსეთის ჯარი უკანვე დაებრუნებინა.

VI.

ამავე წელს ზაალ არაგვის ერისთავი წავიდა სპარსეთს ყაენთან. ის რომ წასვლას აპირობდა, იოთამ ამილახვარ-
მა მიუგზავნა მეფეს კაცი და სთხოვა, რომ ისიც გაეშვა ყაენთან ერისთავთან ერთად. როსტომმა სიამოვნებით მიიღო მის სათხოვარი და ორსავე თავადებს წაუმძღვარა სუფრაჯი ჰამზაბეგი. დიდის ამბით იმგზავრეს ამ თავა-
დებმა. გზაში ყველგან სამასპინძლოს მზად ახვედრებ-
დენ. საცა გზის პირას ხანი და სულთანი იყო, წინ უხვ-
დებოდენ მათ, თავიანთა იპატიჟებდენ და დიდის ამბით უმასპინძლდებოდენ. ქალაქებში შესვლის დროს წინ ეგე-
ბებოდენ ქალაქის თავი კაცები. ისპაანს რომ მიახლოვდენ, წინ გამოეგებენ ისპაანის ვეზირი, ქალანთარი, მოურავის მო-
ადგილე ქალაქის უფროსის კაცებით და ადამ ენდრონიკაშვი-
ლი ყულების ჯარით. ქალაქის ალაყაფის კარს აკოცნინეს და ჯულფის უბანში ხოჯა საფარას სახლში ჩამოახტუნეს. რვა დღის გამავლობაში ერისთავს და ამილახვარს სადილ-

ვახშამი ყაენის სახლითგან მოსდიოდათ. მერმე შვიდშვიდი თუმანი და სამოც სამოცი ლიტრა ღვინო გაუჩინეს დღეში თითოს. ყაენმა ინახულა ისინი, გაამაჰმადიანა და მეჯლიში გაუმართა. ამ მეჯლიშზე ორთავე ქართული ჩოგანი ათამაშა და ოქროთი შეკაზმული ბედაური ცხენები აჩუქა. ამნაირს პატივში იყვენ ზაალ ერისთავი და იოთამ ამილახვარი, როცა როსტომის კაცი მივიდა ყაენთან, რომელსაც მეფე სწერდა არზით, რომ ისინი გაეშვა ქართლს. ყაენმა გაისტუმრა ისინი დიდის საჩუქრებით. ერისთავს უბოძა ხუთასის თუმნის თეთრი, ხალათი, ოქროთი შეკაზმული ცხენი და თხუთმეტი სოფელი ყაზმინის სიახლოვეს. ამილახვარსაც აგრეთვე უბოძა ფულები, ხალათი და ოქროთი შეკაზმული ცხენი; ამას გარდა დაუნიშნა წლიური ჯამაგირი ორმოც-და-ათი თუმანი. იმათთანავე გამოუშვა საქართველოში ყველა ქართველი ტყვეები, ვინც კი ისპაანში იყვენ: ქართლელები, კახელები თუ იმერლები, ყველანი დასაჩუქრებულები ხალათებით და საგზაო ფულებით. ერისთავს და ამილახვარს კიდევ მით გამოუცხადა თავის წყალობა, რომ აჩვენა ჰარამი. გამოსტუმრებისას ასე უთხრა მათ: „რასაც როსტომ მეფეს აამებთ და ერთგულად ემსახურებით, ჩვენ გვიამების და იმის მოწერილობით ჩვენგან წყალობა დაგემართებისთ, იმისავე მოწერილობით ჩვენგან რისხვასაც ელოდეთო“. ყაენმა იმათ ხელით როსტომ მეფესაც გაუგზავნა ხალათი და ოქროთი შეკაზმული ცხენი. მეჰმადარი წამოუძღვა და წამოვიდენ ქართლისაკენ. როს-

ტომ მეფემ რომ შეიტყო ტფილისს მოახლოვება ერისთავისა და ამილახვრისა, მრავალის ხალხით გამოვიდა ქალაქს გარეთ წინ მისაგებებლად. იმათ რომ დაინახეს როსტომ მეფე ცხენით მომავალი, დაიქვეითეს, ფეხდა-ფეხ მიუახლოვდენ მეფეს და მის ცხენის ავჟანდაზედ აკოცეს. როსტომი ცხენითგან ჩამოხტა და ყაენის გამოგზანილი ხალათა ჩაიცვა. დიდის ამბით შემოვიდენ ქალაქში. მეფემ მოსული თავადები ათს-თორმეტს დღეს ალხინა და შეასვენა, მერმე უბრძანა: „გზისაგან გარჯილნი ხართ და შინაც გელიანო, წადით ამ ზამთარს თქვენსას შეექეცითო“. [1])

ზაალ ერისთავი რომ როსტომ მეფეს დამორჩილდა და ყაენთან წავიდა, თეიმურაზ მეფეს ეწყინა. თავისგან მიცემული თიანეთისა და სხვა კახეთის მამულები წაართვა ერისთავს. ამის გამო გაჩნდა მიხტომ-მოხტომა ერისთავსა და თეიმურაზ მეფეს შორის. ზაალ ერისთავი ცოლშვილით ტფილისს ჩავიდა და როსტომთან იჩივლა თეიმუ-

რაზისაგან კახეთის მამულების წართმევაზე. მშვიდობის მოყვარე როსტომმა ერისთავს ასე უპასუხა: „მე მაგაზე ბატონს თეიმურაზს ვერას შევუვალ, რომ თავის სამ-კვიდრო მამული არ მოგცესო, მაგიერი მე მომიცემიაო [2])

---

[1]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართლის ცხოვრებ) ტ. II, გვ. 525-537).

[2]) იქვე გვ. 527.

VII.

თეიმურაზ შეფე თავისას არ იშლიდა და როსტომის წინაამდეგ მოქმედებდა.

1646 წელს იმისგან გაგზავნილი მოციქული იმერეთის მეფე ალექსანდრესთან მიმავალი რევაზ ბარათა-შვილი დაიჭირეს და როსტომ მეფეს მიჰგვარეს. ბარათა-შვილს აღმოაჩნდა „საჩხუბარი წერილები“. როსტომ მეფემ ბარათაშვილს თვალები დაათხრევინა და თეიმურაზს მო-ციქული გაუგზავნა: „რისთვის არ დაწყნარდებით და ჩვენც არ დაგვაწყნარებთ? ჩვენსა და თქვენ შუა მრავალი საქმენი ძენან. ამას წინად კახეთში სამი სოფელი დაგვიდევით გაბრჭო-ბამდისინ, ახლა ორნივე უსაქმო ვართ და სანამდისინ თქვენსა და ჩვენს შუა საქმენი გარდუწყვეტი არის, ქართლი და კახეთი არ მოისვენებს. დრო ამის უკეთესი არ იქნების. ორიოდე მცოდინარი ბერი და ერი შენს სიძეს მეფეს ალექსანდრეს ვთხოვოთ, ასრე ლევან დადიანს, გურიელს და ახალცი-ხის ფაშასაც ვთხოვოთ, გავიბრჭეთ და შევრიგდეთ. ჩვენც მოვისვენოთ და ჩვენი ქვეყანანიც მოვასვენოთ“. ეს წინადადება მეფე თეიმურაზმა უარჰყო და ის სოფლები, რომლებიც გაბრჭობამდის როსტომს მისცა წინდად, ისევ წაართვა და მოხელეები გამოუყარა. პასუხათ როსტომს მის-წერა: „შენის ძმისწულის მეფის სვიმონის მკვლელი ზურაბ ერისთავი მე მოვკალ და თქვენ კიდეც უნდა მიმადლიდეთო, თუ არა და ჩემთან საბჭო რა გაქვთო. თქვენი მესისხლე ეგ არის, რომელიც ყაენთან გაგიგზავნია და მორჭმული

და გამდიდრებული მოგიყვანია. თუ სისხლს კითხულობ, მოსისხლის ძმებსა და სახლის კაცებს მოჰკითხეთო“. მოციქულობამ როსტომ მეფესა და თეიმურაზ მეფეს შო-რის გასტანა 1647 წლამდე. [1])

საქმე იქნამდის მივიდა რომ როსტომმა და თეი-მურაზმა ჯარები შეკრიბეს და გაემართენ ერთმანერთის წინაამდეგ (1648 წ.). თეიმურაზი თავის ჯარით მის წინაამდეგ წავიდა თიანეთისკენ, ხოლო ქიზიყისკენ გაგზანა სპარსელების ჯარი ჯემალხანის წინამძღოლობით.

როსტომმა გაიარა მცხეთაზე, სადაც სვეტიცხოველში ილოცა და იქითგან მივიდა თიანეთში. [2]) მეფემ თავის ჯარს უთავა ვახტანგ მუხრან-ბატონი და ზაალ ერისთავი. თეიმურაზის ჯარს სარდლობდა სალთხუცესი რევაზ ჩოლაყაშვილი. როცა მზად იყვენ ორივე მოწინაამდეგე მხარენი ერთმანერთს შეხვდომოდენ, თეიმურაზის მხარეს განხეთქილება ჩამოვარდა: სუფრაჯი ბიძინა ჩოლაყაშვილი, რომელიც გადამტერებული იყო რევაზ ჩოლაყაშვილზე, ჩააცივდა თეიმურაზს, რომ ერთის რაზმით გაეგზანა ის ერწოს გასამაგრებლად. ამ ახირების მიზეზი ის იყო, რომ მას არ უნდოდა რევაზ ჩოლაყაშვილის სარდლობის ქვეშ ეომნა. თეიმურაზს ემძიმებოდა ჯარის გაყოფა, მაგრამ უარესის შფოთის ასაცილებლად დართო ნება, რომ ბიძინა ჩოლაყაშვილი ჯარით ერწოს წასულიყო. ამნაირად მისი

[1]) იქვე გვ. 528. [2]) Chron. Géor. p. 69.

ჯარი განახევრდა. ამის შემდეგ უღლისში გაიმართა ომი თეიმურაზისა და როსტომის ჯარებს შორის. თეიმურაზის მხრით მოკლული იქნა ტყვიით სარდალი რევაზ ჩოლაყაშვილი, რის შემდეგ შეშინებულმა ჯარმა უკან დაიხია. დამარცხებბულმა თეიმურაზმა შიგნით კახეთისკენ გასწია. როსტომი ჯარით უკან გამოედევნა და მიჰყვა გრემამდის, სადაც ის გაჩერდა.

რა დღესაც უღლისში გაიმარჯვა როსტომმა, იმავე დღეს მაღაროში გაიმარჯვეს სპარსელებმა კახელებზე და მოკლეს დავით ბატონიშვილიც. როსტომმა გაგიგო ეს ამბავი მეექვსე დღეს გრემთან. გაიგეს აგრეთვე თეიმურაზმა და კახელებმა, რომლებიც გრემში იყვენ. თეიმურაზი გაჭირებულს მდგომარეობაში ჩავარდა. მტრებს შუა მომწყვდეული რამდენიმე კახელი მივიდა როსტომთან და წინადადება მისცა, რომ თეიმურაზს დაიჭერდენ. როსტომმა არ მიიღო ასეთი წინადადება და მადლობის მაგიერ შერისხა ამისთანა მოღალატურის განზრახვისთვის. თეიმურაზს მეტი ღონე არ ჰქონდა, უნდა როსტომისთვის ეთხოვნა თავისუფლად გაშვება იმერეთს. მან ამნაირის სათხოვრით მიგზანა როსტომთან ხორეშან დედოფალი. როდესაც ხორეშანი მივიდა როსტომის ბანაკში, წინ მიეგებენ მას კათოლიკოზი, ლუარსაბ ბატონიშვილი და ეპისკოპოზები. როსტომმა უბრძანა ყველას, რომ არ გაეგებინებინათ დათუნა ბატონიშვილის სიკვდილი ხორეშანისთვის, რომელსაც ის მარტო დატყვევებული ეგონა. როდესაც მეფის კარავს მიუახლოვდა ხორეშან დედოფალი, ცხენითგან ჩამოხტა, და მარჯვნივ

კათოლიკოზით, მარცხნივ ლუარსაბ ბატონიშვილით, მივი-

და კარავთან. როსტომ მეფე მიეგება კარვის წინ და დედოფალი მას ფეხთ მოეხვია. „გაფიცებ, – უთხრა დედოფალმა როსტომ მეფეს, – თუ პატივსა სცემ ოდნავად შენს სისხლს, ნება მიეც შენს ნათესავს წასვლისა“. როსტომმა წამოაყენა ხორეშანი და მათ გადაჰკოცნეს ერთმანერთი ტირილით. ამას შემდეგ დედოფალი შეიყვანეს ცალკე კარავში მოსასვენებლად. როსტომ მეფემ დაუძახა ისე ლორის ხანს და ჰკითხა, რა პასუხი მიეცა დედოფლისთვის. იმან ურჩია, რომ რაკი თეიმურაზს ქართლზე ხელი აუღია და დამორჩილებას აპირებს, ყარაია იმას დაუტოვე და დანარჩენი მისი სამეფო შენ დაინარჩუნეო. ეს აზრი მოეწონა როსტომს და ისეც უნდოდა მოქცეულიყო, მაგრმ სხვებმა სულ წინაამდეგი რჩევა მისცეს. თეიმურაზის სიტყვა დასაჯერებელი არ არის და შესაძლებელია, შენდეგშიაც ისე არ მოგასვენოს, როგორც აქამდისაო [1]) როსტომმა ხორეშან დედოფალს წინადადება მისცა, რომ თუ თეიმურაზი სპარსეთს წავიდოდა ყაენთან, ის შუამდგომლობას გაუწევდა შესანდობლად.ხორეშანმა უარი უთხრა სპარსეთს წასვლაზე და სთხოვა იმერეთს გაშვება. მაშინ როსტომ მეფემ დედოფალს აჩუქა 500 თუმანი, მისცა 500 ცხენი და ჯორი ბარგის საზიდლადდ და კათოლიკოზის წინამძღოლობით გაუშვა იმერეთს თეიმურაზი სახლობით, მხლებლებით და იმ კახელებით, ვინც მასთან

[1]) Chron. Géor. p. 70-71.

ყოფნა მოინდომა [1])

ამნაირად როსტომ მეფემ დაიჭირა მთელი კახეთი დათუნა ბატონიშვილის და სხვა დახოცილის თავადაზნაურების თავები და თეიმურაზის დროშა ყაენს გაუგზავნა ბოქოულთუხუცესის ელიზბარ დავითაშვილის ხელით. მასთან გაგზავნა აგრეთვე ბიძინა ჩოლაყაშვილი. ყაენმა, რომელიც მაშინ ყანდაარში იყო წასული სალაშქროდ, კახეთი როსტომს მისცა და გამოუგზავნა თაჯი, თომარი, მურასა ხმალი, ფუნში (ყელსახვევი), ხალათი და ოქროს იარაღით შეკაზმული ბედაური ცხენი. ამას გარდა სხვა და სხვა ქართველის თავად-აზნაურებისთვის დასარიგებლად გამოატანა დავითიშვილს 500 ხალათი, თვით იმას კი საჩუქრად მისცა სამი სოფელი ყარაბაღში (განჯაში [2]). როსტომ მეფემ ერწო-თიანეთი და ხერკი ზაალ ერისთავს მისცა.

VIII.

თეიმურაზ მეფის კახეთითგან გაძევების შემდეგ ქართლმა და კახეთმა მოისვენა. როსტომი ახლა უცილობლად განაგებდა ორსავე სამეფოს. 1650 წ. როსტომმა

დააქორწინა დიდის ამბით ლუარსაბ ბატონიშვილი ადამ ანდრონიკაშვილის ასულს თამარზე. 1651 წ. გაზაფხულზე როსტომმა და მარიამ დედოფალმა მოინდომეს კახეთის

[1]) Giorgidj. (H. d. G. t. II, I. I, p. 72)
[2]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქარ. ცხ. II, გვ. 529)

დათვალიერება. მათ მიიწვიეს ქართლის თავად-აზნაურები ცოლებით და შეუდგენ კახეთის მიმოვლას. ვერაფერი სანახავი იყო მაშინ კახეთი, რომელიც სპარსების შემოსევისგან სრულიად აოხრებული და დანგრეული შეიქნა. 1642 წელს კახეთში მყოფის რუსეთის მოციქულების თქმით, ამ ქვეყანაში სულ 30,000 კომლი იქნებოდა მცხოვრებელი, ცოტა სოფლები იყო, ქალაქები კი სულ აოხრებულები და ნანგრევებად ნაქცევები იყვენ. [1]) სასიამოვნო სანახავი კახეთში მაშის არა იყო-რა, და ქვეყნის ასეთის სამწუხარო სანახაობით შეწუხებული მეფე და მისი ამალა გულს ნადირობას აყოლებდენ, ასე რომ მთელს ამ მოგზაურობას შეიძლება სანადიროდ წასვლა ვუწოდოთ. ნადირობით და ახლო-ახლო ჩამოხტომით მეფემ მთელი კახეთი მოიარა. მარიამ დედოფალმა ალავერდში დამარხულის მეფეების სულის მოსახსენებლად გამართა აღაპი და აწირვინა. გრემის ქალაქის აოხრებულმა მდგომარეობამ, მის სამეფო სასახლის დიდებულმა ნანგრევებმა, რომლებიც ნადირთ სადგომად გამხდარიყვენ, სამწუხარო ჩაბეჭდილება მოახდინა მეფეზე. ფარსადან გიორგიჯანიძის თქმით, როსტომ მეფე ამ სასახლის დანახვაზე საწუთროს გაუტანლობას შეუწყინდა და უბრძანა მას სასახლის ასე მინგრეულობისათვის ერთი მუნასიბი ლექსი ეთქვა. გიორგიჯანიძემ ეს ლექსი მოახსენა მეფეს:

მღვთის მეცა ყური მათხოვეთ, გრემის სასახლის ქებაო,
ვისაც გენახოს ეს ასრე, რად გული დაგედებაო;

[1]) Переписка стр. 44.

ეს სოფელი ცუდია, არ ვის არ გისივდებაო,
ამის ამშენი რომ მოკვდეს, თქვენ ცეცხლი მოგედებაო. [1])

ქართლისა და კახეთის მშვიდობიანობა შეარყიეს ქართლელმა თავადიშვილებმა 1653 წ. ლუარსაბ ბატონიშვილის მოკვლით. იმათ არ ეპიტნავებოდათ ლუარსაბის მემკვიდრედ დანიშვნა. ჩვენაო, ამბობდენ ისინი, ყველას მაგის პაპის ვახტენგის მამული გვიჭირავს და, როცა გაბატონდება, ყველას წაგვართმევს და თავის შვილს საუფლისწულოდ მისცემსო ამიტომ მათ გადასწყვიტეს მისი მოკვლა და თავიანთ განძრახვის ასასრულებლად შემ-

თხვევაც იპოვეს. 1653 წ. [2]) მეფე თავის სახლობით და მრავალის თავად-აზნაურობით წავიდა დეზედაზე აშენებულის ხიდის, ქარავან-სარაიის და სოფლის სანახავად. აქ როსტომი აპირებდა რამდენისამე დღით დარჩენას. თავადიშვილებმა ლუარსაბ ბატონიშვილს მოიხსენეს, რომ გაჰყოლოდა მათ გაღმა ყარაიის ჭალაში სანადიროდ. მეფემაც დასტური დასცა. ნადირობის დროს ვინღამაც ტყვია ლუარსაბს მოახვედრა. შეიტყო თუ არა ეს ამბავი როსტომმა, გაგზანა ჯარა ექიმი და თითონაც გაეშურა. ჯერ კიდებ ცოცხალს მიასწრო და დაუწყო გამოკითხვა: თოფი საითკეენ გეცა, ან იქით ვინა და ვინ იდგენ, ან გაიგე ვისი თოფი გეცაო? ლუარსაბმა უპასუხა: „თუ მოვრჩი, ჩემს მკვლელს მე ვიპოვნი და თუ მოვკვდი, თქვენ

---

[1]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქარ. ცხოვ. ტ. II. გვ. 532).

[2]) Histoire de la Géorgie, Introducyiom et Tables des matières, p. CXLIV.

კრგად იყავით, როგორც გიჯობდეთ, ისე ჰქენითო“. ბატონიშვილი მიიცვალა მეორე დღეს. [1]) მკვლელის ძებნის დროს სიაოშ ბარათაშვილმა დასწამა ბაინდურ თუმანიშვილს, ვითომ იმას მოეხვედრებინოს თოფი. როსტომ მეფემ სიმართლის ამოსაჩენად ისინი ხმალში აჩხუბა. ხმალში ორნივე დაიჭრენ და თუმანიშვილი გამართლებული იქნა. [2]) ლურსაბის სიკვდილის შემდეგ როსტომმა მოინდომა მოეყვანა მემკვიდრედ მის ძმა ვახტანგი, რომელიც ყაზმინს იყო მოურავად. მეფემ გაგზავნა ყაენთან თურმან თურმანიძე არზით ბატონიშვილის ვახტანგის შვილად სათხოვნელად. ვახტანგის დედას არ იამა როსტომის თხოვნა და მის მოციქულს პირდაპირ გამოუცხადა ეჭვი, რომ ლუარსაბი მეფისგან არის მოკლული და მეფე ახლა მეორე შვილსაც მთხოვს, რომ ისიც მოკლასო. ყაენს სთხოვა, რომ მის შვილი არ გაეგზავნა როსტომთან, ხოლო ქართლი ან ახლავე მიეცა, ან როსტომის სიკვდილის შემდეგ. თურმანიძემაც როსტომ მეფეს შეატყობინა, რომ ლუარსაბის სიკვდილს შენ გაბრალებენო. როსტომმა ამის გაგონებაზე თქვა: „შვილად მინდოდა, თუ ღმერთს ჩემთვის შვილი სდომებოდაო, მომცემდაო, ახლა სანამდისინ ცოცხალი ვარ, თვითონ ვიბატონებო, ჩემს უკან ვისაც უნდა მისცენო“. [3])

1654 წ. სპარსეთში მოკვდა ხალიფა-სულთან

---

[1]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართ. ცხ. ტ. II, გვ. 533-534).

[2]) იქეე გვე. 535. [3]) იქვე გვ. 536-537.

ეტიმადოკლე და ყაენმა მის მაგიერ დააყენა მაჰმად-ბეგი.

როსტომ მეფემ ახალის ეტიმადოკლის მისალოცავად გაგზავნა ყაზმინს ფარსადან გიორგიჯანიძე ფეშქაშით. ყაენმა რომ შეიტყო გიორგიჯანიძის მისვლა, გამოაკითხვინა ლუარსაბ ბატონიშვილის მოკვლის ამბავი. ამან დაარწმუნა რომ ის როსტომის მოკლული არ იყო. ეს რომ ვახტანგ ბატონიშვილმა გაიგო, გიორგიჯანიძის ხელით გაუგზანა როსტომს არზა და დააბარა საამელი და თავდაბალი სიტყვები. გიორგიჯანიძე იმ ზამთარს ლაჰიჯანში დარჩა მეფის ფულების ასაღებად, ხოლო ვახტანგის არზა და მისი დაბარებული სიტყვები მეფეს შეატყობინა წერილით. ვახტანგის არზის და გიორგიჯანიძის წერილის წაკითხვის შემდეგ როსტომმა გიორგიჯანიძესთან გაგზავნა ჩაფარი და წერილი მისწერა, რომ ყაენთან მისულიყო და მიერთმია არზა ვახტანგის თხოვნის შესახებ და ბატონიშვილი წამოეყვანა ქართლს. გიოტგიჯანიძესთან ჩაფარის გაგ-ზავნის შემდეგ როსტომმა გადასწყვიტა ბატონიშვილის ვახტანგის მოსაყვანად ვახტანგ მუხრანბატონის გაგზავნა სპარსეთს და ამიტომ ყაენთან გაგზავნა ჩაფარი თხოვნით, რომ თუ ბატონიშვილი არ გამოგისტუმრებიათ, მოითმინეთ ვახტანგ მუხრან ბატონის მოსვლამდე და იმას გამოა-ტანეთო. [1])

ვახტანგ მუხრან-ბატონიც მალე მოვიდა ისპაანს (1655 წ.), [2]) მაგრამ მის

---

[1]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქარ. ცხ. ტ. II, გვ. 537-538)

[2]) Chronique Géorgienne, p. 78.

შვილი მიიცვალა. ეს ამბავი მუხრან-ბატონმა მეფეს შეატ-ყობინა. როსტომმა მაშინ ყაენთან ჩაფრად გაგზავნა ხოსია ბარათაშვილი და ვახტანგ მუხრან ბატონი ჯანიშინად სთხოვა. ყაენმა შეიწყნარა როსტომის თხოვნა, ვახტანგი გაამაჰმადიანა, ჯანიშინად [1]) დანიშნა და დასაჩუქრებული გაისტუმრა ქართლს. [2])

IX.

ვახტანგი რომ ქართლს დაბრუნდა ყაენისგან ჯანი-შინად დანიშნული, როსტომმა პატივი მოუმატა და ზოგ-ზოგი სავახტანგო სოფლებიც მისცა. სიგელებში შვილად იხსენიებდა. თითონ ვახტანგიც შეუდგა თავის მდგომარე-ობის მტკიცედ დამყარებას: ზაალ ერისთავის შვილს ზურაბს თავის ასული მიათხოვა, ნოდარ ციციშვილის ასული თავის შვილს არჩილს უთხოვა. თვით მარიამ დედოფალმა და ყველა კარის კაცებმა შეჰფიცეს, რომ მეფედ მას მოინდომებდენ როსტომის შემდეგ. როსტომ მეფეს მაინც კიდევ ჰქონდა შიში, რომ მის სიკვდილის შემდეგ არ მომხდარიყო შფოთი და წინაამდეგობა არ გაეწიათ ვახტანგის

გამეფებისთვის. ის ცდილობდა რომ ყაენს მის სიცოცხ-
ლეშივე დაემტკიცებინა ვახტანგი მეფედ. ამიტომ 1657 წ.
როსტომმა გაგზავნა სეხნია თურქისტანიშვილი
არზით ვახტანგის მეფედ დანიშვნის შესახებ მისი სიკვდილის
შემდეგ. ამ თხოვნის საბაბად როსტომმა ყაენს შეატყობინა

---

[1]) მოადგილედ, მაგიერად.

[2]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართლის ცხ. ტ. II, გვ. 538).

თავის განძრახვა ოდიშში გალაშქრებისა, რომელიც გამო-
იწვია ლევან დადიანის სიკვდილის შემდეგ მომხდარმა
გარემოებამ. 1657 წ. ოდიშის მთავარი ლევან დადიანი
მოკვდა და შვილი არ დარჩა მემკვიდრედ. მის ძმისწულები
ლპარიტ და მანუჩარი როსტომთან იყვენ ქართლში.
იმერეთის მეფე ალექსანდრე ლევანის სიკვდილის გაგონე-
ბაზე შევიდა ჯარით ოდიშში, დაიჭირა მთელი ქვეყანა და
გაამთავრა ლევანის შორეული ნათესავი ვამეყ დადიანი.
ლევანის ძმისწულებმა კი როსტომისგან ითხოვეს შემწეობა.
ამ ამბავს ატყობინებდა როსტომ მეფე ყაენს და
სთხოვდა:

„ერთი რაყამი უბოძეთ მუხრან ბატონს, რომ ჩემს
უკან მეფობა მისი იყვესო, რომ ჯარსა და ლაშქარს მისგან
შიში ჰქონდესო, რადგან მინდა სარდლად ვქნა და ოდიშს
გავგზანო, რომ დადიანის ძმისწულნი თავის სამკვიდროზე
გააბატონოსო“. ზაალ ერისთავს ძალიან ეწყინა როსტო-
მისგან ამნაირის არზის გაგზავნა ყაენთან, რადგან თითონ
ფიქრობდა დამოუკიდებლობის შეძენას თავის საერისთვოში
და კახეთის ბატონობის იმედიც ჰქონდა. ამ თავის
განძრახვის ასრულებას ის აპირებდა როსტომის სიკვდი-
ლის შემდეგ, როცა ვახტანგ მუხრან-ბატონს სახვეწური
ექნებოდა მასთან ქართლის მეფობის საშოვნელად. ვახტანგის
მეფედ დანიშვნა ყაენისგან როსტომის სიკვდილის წინად
სულ არღვევდა მის იმედებს. ამიტომაც ის შეუდგა როსტომ
მეფისა და ვახტანგ მუხრან-ბატონის წინაამდეგ მოქმედებას.
ჯერ ყაენს მისწერა: „მეფე დიაღ შეძნელდა და ეგ არზები,

რომლებიც სეხნია თურქისტანიშვილმა წამოიღო, მეფისგან
არ არისო, ბეჭედი მოჰპარეს და ნუ დაუჯერებთ სანამდინ
მართალი არ შეიტყოთო“. ყაენმა ამ არზის მიღების შემდეგ
ქართლში გაგზავნა ამბის სესატყობად ფარსადან გიორგი-
ჯანიძე – როსტომ მეფის ვექილი, ოგორც ისპაანის
მოურავისა. ყაენმა გიორგიჯანიძეს გაატანა ხალათები
მეფისთვის, ვახტანგ მუხრან-ბატონისთვის და ზაალ
ერისთავისთვის, და მიანდო, რომ თუ როსტომ მეფე
ცოცხალი იყვეს, მისავე შეკითხულობით გუჰარმაზარი

დაეწერინებინა და დაებეჭდვინებინა ქართლ-კახეთის თავადთა
და უფროსს კაცთათვის იმის შესახებ თუუ ვინ უნდათ მეფედ როსტომის უკან. [1])

ვიდრე ყაენისგან პასუხი მოვიდოდა, როსტომ მეფემ გაგზავნა იმერეთისკენ ლიპარიტის მისაშველებლად ჯარი, რომელსაც უთავა ვახტანგ მუხრან-ბატონი და ზაალ ერისთავი. ვახტანგ მუხრან-ბატონს უნდოდა ჯარით მიჰ-ყოლოდა ლიპარიტ დადიანს და დაეჭერინებინა ოდიშის მაგრამ ზაალ ერისთავმა არა ჰქნა და არჩია სომანეთის ჭალაში დგომა იმერეთის საზღვრად. ლიპარიტს მისცეს მხოლოდ მცირეოდენი ჯარი და თითონ კი სომანეთის ჭალაში გაჩერდენ. ამ დროს მოვიდა სპარსეთითგან ფარ-სადან გიორგიჯანიძეც (1658 წ.) როსტომ მეფე ლო-გინში იწვა და გიორგიჯანიძეს დაჰპირდა ყაენთან პასუხის მიცემას რამდენისამე დღის შემდეგ. პატარა ხანს უკან სო-

[1]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართ. ცხ. ტ. II, გვ. 539)

მანეთის ჭალაში მდგარმა ქართველმა ჯარმა გაიგო დადი-ანების დამარცხება ალექსანდრე მეფისგან ბანძაში. ამ ამბავზე ზაალ არაგვის ერისთავი და ელიზბარ ქსნის ერისთავი თავიანთ ჯარით და კახელებით დაიძრენ სომანეთითგან და ჩამოვიდენ ტფილისს, სადაც ავლაბარში გაჩერდენ. მათ კვალს გაჰყვა ვახტანგ მუხრან-ბატონი თავის ჯარით. [1])

ზაალ არაგვის ერისთავმა და ელიზბარ ქსნის ერი-სთავმა მიუგზავნეს ლოგინში მწოლარე მეფეს ჯამალხანი და შეუთვალეს: „რა თქვენ ცოცხალი ბრძანდებით, შენის მეტი პატრონი არ გვინდა და თქვენს უკან სხვას საქარ-თველოს ბატონს ჩვენ ყმობას არ ვუზამთ, ჩვენი ბატონი ყაენი არისო“. ესე იგი იმათ ის უნდოდათ ეთქვათ, რომ ჩვენ გვინდა დამოუკიდებლობა მეფისგან და მარტო ყაე-ნის ზეხელმწიფებას ვცნობთო. როსტომ მეფეს ავადმყო-ფობისგან თავი აღარ ჰქონდა, რომ იმათთვის შესაფერი პასუხი მიეცა და ასე მოკლედ უპასუხა: „ჯერ ავად ვარ, მოიცადეთ, ვნახოთ როგორ შევიქნები; თუ მოვიჯობინებ, ყველას მე გავარიგებო“. მეფესთან მივიდა მუხრან-ბა-ტონიც და ელაპარაკა ზაალ ერისთავის წინაამდეგ. იმასაც იმნაირი პასუხი მისცა: „ჯერ ავად ვარ, თუ მოვიჯო-ბინებ, ორთავ გაგარიგებთ, და თუ ვერ მოვრჩი, მას უკან რომელიც გიჯობდეს, ის ჰქენიო“. ამის შემდეგ ვახტანგ მუხრან-ბატონმა მიგზანა ზაალ ერისთავთან მოციქულე-ბად ფარსადან გიორგიჯანიძე, ბაინდურ თუმანიშვილი და

[1]) იქვე გვ. 539-540.

მაჰმად ზამანა. ასე შეუთვალა მას: „თავდაპირველ შენ მოინდომე ჩემი გაბატონება, ახლა რა შეგცოდე, რომ აგრე გაავგულებულხარ; შენის შვილისთვის ქალი მიმიცია და რასაც მამულს იტყვი მოგართმევო“. ზაალ ერისთავმა ამაზე პასუხად უთხრა მოციქულებს: „როდესაც მის ბატონობა გავარჩიეთ და ჩემს ზურაბს ქალი მისცა, ნოდარ ციციშვილის ქალი თავის შვილს არჩილს უთხოვაო. ჩვენ შუა დამხდომი ნოდარ მომკვდარა, მაგრამ თურმან და ტფილელი ცოცხალნი არიან. ქართლის მეფობა მაგისთვის გვითქვამს და კახეთის ბატონობა ჩემთვის ითქვა, თორა და მაგასთანაც მრავალჯერ დამიფიცავს, რომ როსტომ მეფეს უკან სხვა ქართლის მეფეს ყმობა არ ვუყო, გინდა ეგ იყოს, გინდა სხვაო“. ვახტანგ მუხრან-ბატონმა კიდევ მიუგზავნა მოციქულები, მაგრამ ზაალ ერისთავი სულ იმ ნაირს პასუხს აძლევდა. [1])

როსტომი კიდევ უკანასკნელ დღეებში იყო და დღე დღეზე ელოდენ მის სიკვდილს. ვახტანგ მუხრან-ბატონმა აცნობა ყაენს როსტომის სიკვდილის მოახლოვება. ყაენმა გამოგზანა თავის კაცი, მაგრამ მან ვერ მოასწრო მეფეს ცოცხალს. ყაენის რწმუნებულმა როსტომის გვამი გაგზანა სპარსეთს, მარიამ დედოფალი ციხეში შეიყვან და მეფის საგანძურს ყარაულები დააყენა. ვახტანგ მუხრან-ბატონმა თავის მხრით შეატყობინა ყაენს როსტომის სიკვდილი და სთხოვა მეფობის რაყამი. ყაენმა ვახტანგს

[1]) იქვე გვ. 540-541.

მისცა ქართლის მეფობა, სახელად დაარქვა შაჰ-ნავაზ, დაუმკვიდრა როსტომის საგანძური და მოსწერა, რომ მარიამ დედოფალი ცოლად შეერთო. ზაალ ერისთავი, რომ შეიტყო ყაენის განკარგულება, აიყარა ავლაბრითგან და წავიდა დუშეთს (1658 წ.)

X.

როსტომ მეფე პირადის ხასიათით და მიმართულებით სწორედ ისეთი კაცი იყო, როგორიც შეეფერებოდა მაშინდელს ქართლისა და კახეთის მდგომარეობას. სპარსეთთან უთანაწორო ბრძოლამ, შაჰ-აბაზ I-ის შემმუსრავმა არა-ერთგზობითმა შემოსევამ ისე ააოხრა და დააუძლურა ეს ქვეყნები, რომ შეუძლებელი იყო მათ წინაამდეგობა გაეწიათ სპარსეთის ჯარის შემოსევისთვის, ქართლსა და კახეთს უჭირდათ მშვიდობიანი ცხოვრება, რომ ერის დაკარგული ძალები აღორძინებულიყვენ, სამეფო მოშენებულიყო და მომზადებულიყო საკვლაოდ სრულის დამოუკიდებლობისათვის საბრძოლელად. ხოლო მშვიდო-

ბიანობის დამყარება შეუძლებელი იყო სპარსეთის ზეხელ-
მწიფების მიუღებლად. როსტომ მეფეც გულწრფელად
იცავდა სპარსეთის ზეხელმწიფებს და ამნაირად სპარ-
სელებს არ აძლევდა შემოსევის და აოხრების საბაბს. ამას-
თან როსტომ მეფეს პირად დიდი გავლენა ჰქონდა სპარსეთის
ყაენებზე და მით უფრო შეეძლო სიკეთე მოეტანა ქართლისა
და კახეთისთვის. მაგრამ, საუბედუროდ, როსტომ მეფეს
ხელი შეუშალეს ერთის მხრით ქართლის დიდებულებმა,

მეორე მხრით თეიმურაზ მეფემ, რომელმაც ვერ შეიგნო,
რომ მისთვის შეუძლებელი იყო ქართლისა და კახეთის
შეერთება. ქართლის დიდებულები კი, რომლებიც როს-
ტომ მეფეს უწევდენ წინაამდეგობას, მისდევდენ თავიანთს
პირადს სარგებლობას და არა ქვეყნისას. როსტომის
გადევნის შემდეგ მათ უნდოდათ ქართლში გაემეფებინათ
თეიმურაზი ან სხვა ვინმე, რომელიც მათ ხელში სათა-
მაშოდ შეიქნებოდა და მათ თავნებობას ხელს არ შეუ-
შლიდა. ეს თავნებობის საღერღელი აეშალა ყველაზე
მეტად არაგვის ერისთავს, რომელმაც გაიძრახა თავის სა0
ერისთვო დამოუკიდებელი გაეხადა მეფისაგან და შეექნა
მსგავსი იმიერ-საქართველოს სამთავროებისა: ოდიშისა,
გურიისა და აბხაზეთისა.

ხოლო რომ როსტომს შეეძლო ბევრის გაკეთება
თავის სამეფოს სასარგებლოდ, ეს ჩანს იქითგან, რაც გა-
აკეთა. პირველად უნდა ავნიშმოთ, რომ ეს იყო მაშე-
ნებელი სასახლეებისა, ციხეებისა, საყდრებისა, ქარვას-
ლებისა, ხიდებისა და სოფლებისა. მან ააშენა მშვენიერი
სასახლე ტფილისში, სიონსა და ანჩხატის შორის, მე-
ტეხს შემოავლო ზღუდე და ხიდის ყურითგან კალისცი-
ხემდე გალავანი გაავლო. კიდევ ააშენა ტფილისში ქარა-
ვანსარაია, განჯის გზაზე – დებედაზე გატეხილის ხი-
დის ახლო ხიდი, სოფელი და ქარავანსარაია. [1]). როსტომ
მეფემ ააშენა კიდევ ქალაქი, რომელსაც დაარქვა :მეფის
ქალაქი“, ხოლო ახლა ჰქვიან ახალ-ქალაქი, თეძამზე

---

[1]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართ. ცხ. II, გვ, 533).

ქართლში [1]) აღადგინა გაოხრებული ნასოფლარი – ნახი-
დური. [2]) შესანიშნავია როსტომი საყდრების შენებით და
შეკეთებით. ამ საქმეში მას შველოდა მისი ღვთისმოყვარე
მეუღლე მარიამი. იმათ შეაკეთეს ტფილისში სიონის [3]) და
მცხეთაში სვეტიცხოველის საყდარი, რომელთაც გუმბათები
ახლად აუშენეს. გააახლეს დანგრეული საყდრები ალავერ-
დისა [4]) და ურბნისისა. ისინი ძალიან ზრუნავდენ ეკკლესი-
ების სასარგებლოდ. სწირავდენ მათ სოფლებს და გლეხებს,

რომელთაც ხშირად ათავისუფლებდენ ყოველნაირის გადასახადისგან. [5])

როსტომის მეფობის აუცილებელი შედეგი იყო სპარსეთის კულტურული გავლენა საქართველოზე. სპარსეთთან მშვიდობიანს და მეგობრულს განწყობილებას, იქითგან ბევრის გადასახლებულის ქართველების უკან დაბრუნებას და ხშირს მისვლა-მოსვლას საქართველოსა და სპარსეთს შორის მოჰყვა სპარსეთის ენის, ჩვეულების, ზნის, სარწმუნოების, განათლების და მწერლობის გავრცელება საქართველოში. სპარსული ლაპარაკი და სიმღერა, სპარსული სმა-ჭამა, გარყვნილება და კეკლუცობა ძალიან

---

[1]) Іоселіани. Города существ. и сущест, въ Г. стр. 27.

[2]) Крест. Грамоты Пурцеладзе ст. 96.

[3]) Церк. Гуджары Пурцеладзе ст. 57.

[4]) გიორგიჯანიძე (იხ. ქართ. ცხ. ტ. II, გვ. 531)

[5]) Церк. Гуджары стр. 13, 22, 28, 56, 57, 77, 100; кресть. грам. стр. 96.

გავრცელდა დიდკაცებში და თვით უმაღლეს სამღვდელოებამდისაც მიაწია. როსტომის მეფობაშივე ითარგმნა ბევრი წიგნები სპარსულის ენითგან, სხვათა შორის შესანიშნავი წიგნი: როსტომიანი (შაჰნამე) ხოსრო თურმანიძის მიერ და ყორანი (მაჰმადიანების სამღვთო წიგნი) ფარსადან გიორგიჯანიძის მიერ. როსტომ მეფემვე განაფნა სპარსულს წესზე თავის კარის გამგენი, თუმცა არც ქართული წესი მოშალა და ხმარებაში შემოიღო აგრეთვე მოხელეთა სპარსული სახელები.